

Bilaga 12. Natur som möjlighet

Den svenska naturen betyder mycket för den svenska folksjälen. Att vistas i naturen är något de flesta svenskar gör regelbundet. Många har också sommarstuga som de tillbringar mycket tid i. Den svenska allemansrätten är internationellt unik och ger oss stora rättigheter att vistas i skog och mark. För de som invandrar till Sverige är naturen inte lika självklar och välkomnande.¹

En viktig kontakt med naturen för många med utländsk bakgrund är kolonilotter eller stadsnära odling på annat sätt. Kolonilotten är på många sätt en nyckel till mötet mellan tätortens mångfald och landsbygden.²

Begränsade kunskaper

Sammantaget kan man konstatera att dåliga kunskaper om friluftslivet och svenskar med utländsk bakgrund. Emil Plisch från Mångkulturellt centrum i Botkyrka, publicerade år 2006 en översikt av svensk och internationell forskning inom områdena friluftsliv, avfall och hållbar konsumtion, kopplade till social och kulturell mångfald samt lokala och regionala projekt inom detta område i Sverige.³

Kunskaperna är dock begränsade, men det finns studier som visar att ju kortare tid man varit i Sverige, desto lägre deltagande i friluftslivet. Ofta finns det en ensidig och stereotyp bild av ”invandraren” som någon som ska utbildas i samband med försök till ökat deltagande. För att komma framåt måste fler arbeta för delaktighet i det lokalsamhälle där förändringar ska nås. Alltför ofta förstärker projekt ett synsätt där det handlar om ”vi och dom.”

I en rapport från Statens Folkhälsoinstitut konstaterar man att ”i Sverige har det forskats mycket lite om invandrares friluftsliv, både det tätortsnära och det tätortsfjärran. Många invandrare lever i områden som de, i alla fall inledningsvis, helt saknar anknytning till, och deras önskemål om och behov av friluftsliv är i stort sett inte undersökta.”⁴

I rapporten framhålls vidare att ”planering för friluftsliv är en arena full av motstående intressen, och för att planeringen i så hög grad som möjligt ska tillfredsställa medborgarnas behov och möjliggöra utevistelse behövs bättre kunskaper om vilken närnatur olika grupper använder och vad de önskar. Hur upplever människor av olika kön, ålder, etnisk identitet och socialgrupp närnaturen? Har de samverkande eller motstående intressen? Vilken typ av natur föredrar de? Vilken form av naturkontakt förs vidare till nästa generation? Gör brukarna själva en koppling mellan närnaturens egenskaper, deras egen upplevelse och eventuella hälsoeffekter?”

¹ SCB gör regelbundet ”friluftsvanestudier” där man kan se hur olika grupper använder den svenska naturen. Det går utanför denna studie att analysera den statistiken, men där finns intressant information att hämta.

² Becker, Karin & Barbro Klein (2003). ”Med svenska ögon: Ett mångkulturellt odlingsområde 1990 och 2000,” *Stadens odlare*, Stockholm: Nordiska museet

³ Plisch, E. (2007) *Social och kulturell mångfald och miljöarbete – kunskapsläge och forskningsbehov*. Botkyrka: mångkulturellt Centrum.

⁴ Lisberg Jensen, E. (2008). *Gå ut min själ. Forskningsöversikt om hälsoeffekter av utevistelser i närnatur*. Östersund: Statens Folkhälsoinstitut, 2008:10.

De kunskaper som finns visar att invandrare anser att gå ut i naturen är ett sätt att ”träffa andra människor och träna språk. Från invandras perspektiv kan friluftsliv även uppfattas som ett sätt att tillägna sig en svensk livsstil eller att orientera sig i närmiljön. Statistiken visar dock att inrikes födda besöker naturen oftare än människor med invandrarbakgrund. Bland dem som strövat i skog och mark mer än 20 gånger det senaste året är de utrikes födda färre än svenskarna. Förmodligen är särskilt friluftslivet i närnatur mer avgörande för vissa grupper av invandrare än för svenskar, eftersom de ännu inte har samma kunskap om, tillgång till och sociala kopplingar till den natur som ligger längre bort från tätorten. Preliminära resultat tyder på att ju mer socialt integrerade invandrare blir, desto mer kommer deras friluftsliv att utsträckas i rummet och därmed bli mer likt infödda svenskars”.

Möten med naturen

I samband med Mångkulturåret 2006 gav Naturvårdsverket i samarbete med Mångkulturellt centrum ut antologin *Mångnatur*.⁵ Boken är utmärkt som underlag för diskussioner om hur man skapa möten med naturen i mångfaldsarbetet. Man kan nämligen se på naturen på många olika sätt. Ella Johansson konstaterar i sitt avsnitt att ”poängen med att fundera över olika sätt att se på naturen är förstås ändå inte att man ska bedöma om människor gör rätt utan att var och en ska ha möjlighet att utveckla de delar av livet som äger rum utomhus på sina egna villkor, med eller utan ’naturkärlek’ i paketet”.⁶

Magnus Öhlander konstaterar att det är något av en myt att ”svenskarna” har ett brinnande naturintresse. Majoriteten av de inrikes födda ägnar sig inte åt naturvistelser, men de har förvisso ett varierat naturintresse. De är också mer ute i naturen än vad personer med utländsk bakgrund gör.⁷

Sverker Sörlin skriver att det trots allemansrätten finns stora skillnader i umgänget med naturen i Sverige. Man ska också ha klart för sig att ”den svenska naturen” inte är särskilt gammal, utan uppstod under 1800- och 1900-talen som ett inslag i ”nationaliseringen” av Sverige. Tidigare var naturen ett hot, men då vändes den till något att dyrka och skydda. Därför ses naturen också som en kulturell företeelse. Den har numera också blivit musealiserad och ska bevaras. ”Den svenska naturen må vila på urberget, den är likväl både skapad och inlärdd. Men som i all inlärning: vi lär oss olika.”⁸

Pernilla Ouis ställer frågan om blågul islam är grön, och konstaterar att hon ofta får frågan om hur islam förhåller sig till naturen. Hennes svar är att det beror på ”olika individers bakgrund ifråga om hemlandets natur och livsstil. En muslim som varit nomad i de kurdiska bergen kanske tycker att det skånska slättlandskapet är intetsägande; en arab som upplevt öknens torra älskar förmodligen den svenska lummiga bokskogen; en albansk bonde kanske blir

⁵ Johansson, E. (red.) (2006) *Mångnatur. Friluftsliv och natursyn i det mångkulturella samhället*. Botkyrka: Mångkulturellt Centrum & Naturvårdsverket.

⁶ Johansson, E. (2006) ”Om meningen med att gå en sväng” i Johansson (red.) s 7-18.

⁷ Öhlander, M. (2006) ”Myten om ett brinnande naturintresse” i Johansson (red.) s 21-26.

⁸ Sörlin, S. ”Vildmark som kultur” i Johansson (red.) s 33-38.

tårögd när han ser hästar i en hage; en stadsbo från det myllrande Kairo lider nog i den svenska naturen och finner tystnaden hotande”.

Hon konstaterar vidare att ”många muslimer visserligen tycker att det är skönt med utflykter i det gröna, men då är inte upplevelsen av naturen det centrala, utan snarare att umgås med släkt och vänner. Många har reagerat oförstående på förslaget att man kanske kunde vandra ensam i naturen, och dessutom utan en stor matsäck.”⁹

Malin Almstedt och Anders Ekstrand berättar om ett projekt i Malmö där barn både från skolor med hög respektive låg andel ”invandrabarn”, fick vandra i naturen. ”Barnen berättade sedan i brevform om sina erfarenheter från dagen på Skåneleden. Mest anmärkningsvärt var att framförallt invandrabarnens brev i så hög grad handlar om rädsla. Rädslan har två dimensioner. De är rädda för naturen, som en ovan och lite spännande miljö, men också för att sociala konflikter ska uppstå i mötet med den andra klassen”. De menar dock att rädslan för naturen mer är en konsekvens av att växa upp i en förort än att man har en speciell kulturell bakgrund.¹⁰

Inger Pedersen och Aila Peterson skriver om projektet ”naturen som mötesplats”, där kvinnor från Rosengård, där det bor många med utländsk bakgrund, fick komma ut i naturen. En viktig erfarenhet är svenskarnas längtan efter tystnad i naturen, medan ”invandrarkvinnorna” gärna avslutade exkursionerna med spontan dans och sång. Det visade sig vidare att många av dessa kvinnor både hade stora kunskaper i odling, och om olika växter och hur de kan användas.¹¹

Emil Plisch avslutar antologin med en översikt av kunskapsläget. Det är tydligt att synen på den svenska naturen är positivt hos utrikes födda. Många värdesätter att kunna utnyttja naturen på olika sätt, inte minst med tanke på hälsoaspekten. Allemansrätten är däremot tämligen okänd i denna grupp. En majoritet av de satsningar som genomförts ”har som mål att med hjälp av natur och friluftsliv integrera dem, som vi lite slarvigt kallar för ’invandrare’, dvs. i första hand människor med ursprung i länder i tredje världen, i det svenska samhället.” Vidare konstaterar han att det är tydligt att många ”av dem inte genomförs *av* eller *tillsammans med* den berörda målgruppen. Initiativet kommer istället ofta från organisationerna, föreningarna, institutionerna eller kommunerna själva och mer sällan från målgruppen ifråga.” Han menar att det är viktigt att låta målgrupperna medverka i hela arbetsprocessen, och inte bara ses som passiva deltagare. Det är också viktigt att skapa naturliga mötesplatser som är öppna för alla.¹²

Delaktighet saknas

På uppdrag av Skogsstyrelsen har en mindre studie genomförts i ett examensarbete, där man studerat invandrades syn på naturen och deras vanor att nyttja den. Resultatet av studien visar

⁹ Ouis, P. (2006) ”Är blågul islam grön?” I Johansson (red.) s. 40-43.

¹⁰ Almstedt, M. & Ekstrand, A. ”Spännande i skogen” i Johansson (red.) s. 47-49.

¹¹ Pedersen, I. & Peterson, A. (2006) ”Naturen som mötesplats” i Johansson (red.) s. 60-65..

¹² Plisch (2006).

att det inte finns ett typiskt invandrarperspektiv, utan att alla är olika och att även invandrare har många olika roller. Exempel på hinder för invandrare att komma ut i naturen är ensamhet, tidsbrist, kyla, otillgänglighet, kunskapsbrist och rädsla. Många upplever att de inte känner delaktighet i samhället, och därmed heller inte i naturen. För att locka invandrare att vistas i skog och mark behövs ”ökade informationsinsatser, bättre tillgänglighet och framför allt intresseväckande aktiviteter som utflykter, guidade turer och festligheter. Det är viktigt att närmiljön känns trygg, välstäddad och inbjudande vilket kan uppnås med städinsatser och annan skötsel. Samtidigt behövs insatser för att invandrare ska känna sig delaktiga i samhället.”¹³

Mångfald i närnatur

Projektet Minna står för Mångfald i närnatur, och är ett forsknings- och utvecklingsprogram om biologisk mångfald och närnaturens sociala värden. Bas för projektet är [Centrum för biologisk mångfald](#) (CBM), på Sveriges lantbruksuniversitet SLU och institutionen för miljövetenskap vid Malmö högskola. Programmet lyfter fram betydelsen av en rik närnatur för rekreation och folkhälsa, för boendemiljö och livskvalitet, för integration och jämlikhet, samt för arbetet för ett hållbart samhälle.¹⁴

Projektet arbetar med tätortsnära natur, så kallad närnatur som är nära där människor bor. Man har fått medel bland annat för att göra en studie av Malmös invandras friluftsvanor. Det är dock inte helt enkelt att genomföra projektet, eftersom det är svårt att få in material. Det är helt enkelt inte lätt att komma in i de etniska nätverken för att finna tillräckligt med personer att intervjua. Studien har nyligen inletts, men en del tydliga resultat kan redan skönjas i de fem invandrargrupper som analyseras.

Svenskar som bor på landsbygden och svenskar som bor i staden, skiljer sig åt i sitt sätt att se på naturen. Svenskar på landsbygden går inte ut i skog och mark för att njuta, utan för att få saker som fisk, vilt, bär och svamp eller ved. Det är inte fråga om att njuta. De svenska stadsborna däremot går ut i naturen för att njuta, för att få upplevelser. Nordeuropeiska invandrare har ungefär samma syn på naturen som etniska svenskar. De vill vara ensamma eller bara ett par personer för att få lugn och ro, för att få vara i fred.

Men de som kommer från Mellanöstern vill istället vara i naturen i stora grupper där man umgås och festar. Helst vill man ha hela släkten med sig. Det visar sig att många invandrargrupper kan mycket om naturen, inte minst vad som är ätbart bland växtligheten. När de ger sig ut i naturen är det inte med kånken och en termos för att gå långt, utan man strosar med släkt och vänner, har mycket mat med sig och plockar maskrosor till salladen. Många svenskar och andra Nordeuropeer har också en naturalistisk tradition, exempelvis att bada naken. Något som blir en total konflikt med många andra etniska grupper.

Blomqvist, L. (2002) Invandrare i tätortsnära natur– Kvalitativa intervjuer angående natursyn och nyttjande samt förslag till åtgärder. Examensarbete 20 poäng, D-nivå i ämnet biologi, naturresursprogrammet 98/02, SLU/inst. för landskapsplanering.
¹⁴ Intervju med Ebba Lisberg Jensen. Malmö högskola.

Naturmöten

Den svenska naturen, som är en så viktig del av många svenskars liv, kan vara en mötesplats för mångfald. Miljöförvaltningen i Göteborg har på uppdrag av Naturvårdsverket arbetat med projektet ”naturmöten med invandrare”. En utgångspunkt var att naturen kan vara en mötesplats både för svenskar och för invandrare, men att det också behövs mycket information om natur- och miljöfrågor till invandrare. Man arbetade främst med den stadsnära naturen. En grund för projektet var att ”de svenska skogarna och sjöarna, bergen och havet kunde vara en plattform för förståelse och gemenskap, ett rum där alla, svenskar så väl som invandrare, kan mötas på lika villkor”¹⁵

Projektet omfattade bl.a. naturguidningar, utbildning av språklärare och en utställning om naturen ur invandrades perspektiv. Det visade sig bl.a. att språklitteratur, både på hemspråk och svenska, ofta saknar texter om den svenska naturen och vår allemansrätt. En stor del av verksamheten har handlat om guidade turer i naturen, som skogspromenader, skärgårdsturer, sportfiske samt ett sommarläger för ungdomar. Den röda tråden i projektet har varit en jämförelse mellan naturen i hemlandet och naturen i Sverige. En viktig del av projektet var att få med sig olika invandrarföreningar, för att på så sätt komma i kontakt med de nätverk av invandrare, som svenska nätverk har svårt att nå.

I rapporten konstateras att ”om naturen är ett rum, tillgängligt endas för den som är uppväxt med att vara där, kan naturen bli en segregande, snarare än en integrerande faktor”. För svenskar är naturen ofta något självklart, men när ”invandrare kommer till Sverige är det ytterst sällan som någon berättar för dem om allemansrätten och att naturen kan vara en källa till rekreation och avslappning eller en plats där människor kan vara för sig själva, likväl som att det kan vara en plats där släktingar och vänner kan samlas och umgås. Alla Sveriges invånare vet helt enkelt inte om att den svenska naturen är till för alla.”

Ett viktigt syfte var att inte nå ut med den svenska natursynen som en norm, utan att få deltagarna att utveckla en personlig relation till naturen och använda den som en mötesplats på sitt eget sätt. Inledningsvis upptäcktes en svårighet man inte beaktat tillräckligt från början, nämligen att deltagarna inte hade kunskap om hur man med allmänna kommunikationer tog sig ut i naturen. Problem uppstod också när man åkte båt och invandrarna åt av sin matsäck, vilket förbjöds av båtpersonalen som sålde mat. När man väl var ute vid havet, var det få som badade, trots att det var en varm sommardag. Det visade sig att det bara vara några få som kunde simma, och det gällde även de invandrabarn som gick i svensk skola.

En erfarenhet från projektet är att många är rädda för naturen. Där lever farliga djur. En stor skillnad mellan invandrarernas och svenskarnas sätt att använda naturen märktes snabbt. ”En stor invandrargrupp på utflykt märks tydligt. De äter av sin medhavda matsäck, sjunger och dansar. De svenska badgästerna sökte sig lugnare platser längs stranden. Många i gruppen kände sig lite illa till mods på grund av det.”

¹⁵ Moshtat, Y. (2008) *Med andra ögon. Naturmöten med invandrare*. Stockholm: Naturvårdsverket Rapport 5808 April 2008. Se även www.miljo.goteborg.se/sub/aktu/Naturmoten_med_invandrare/body_naturmoten_med_invandrare.htm

Detta pekar på en skillnad mellan svenskar och invandrare. Svenskar söker sig ut i naturen för att koppla av och få lugn och ro medan de flesta invandrare tar med sina familjer och alla barnen och helst också sina vänner och deras familjer. De söker en totalupplevelse och det är något som vi måste vänja oss vid om vi ska få invandrare att bli intresserade av att vistas i naturen men det ställer krav på att vi kan sprida information om till exempelvis allemansrätten, vad som är tillåtet att göra, vilka blommor man kan plocka, om man får lov att grilla för öppen eld i skogen eller inte. Som svenskar måste vi förstå att vårt sätt att se på naturen och utnyttja den kanske inte är den enda rätta.”

Projektet samverkade också med ett flertal svenska föreningar, men samarbetet gick inte helt friktionsfritt. Från invandrarnas sida underströk man ”att ett eventuellt samarbete med svenska föreningar måste bygga på ett gemensamt ansvar. Att bara vara en passiv mottagare av svensk välvilja tyckte man rent av skulle motverka det goda syftet. Dessutom underströk man att det då absolut skulle vara svårare att nå ut till människor på grund av de sociala och kulturella skillnader som råder och som svenskar i allmänhet saknar kunskap om. Ett närmande som ur svensk synvinkel kan te sig naturligt, möts istället med misstänksamhet. Det går inte bara att skicka ett brev med en inbjudan och tro att man utan vidare ska få ett stort gensvar. Föreningen vill gärna ha hjälp, men man förväntar sig alltså att själva få vara med och bestämma sin del av ansvaret.”

Projektet har även sammanställt erfarenheter från liknande projekt landet runt. En viktig slutsats är att det är effektivt att börja arbeta med barnen och ta ut dem i naturen vid relativt tidig ålder. Sen kan barnen fungera som en brygga och få föräldrarna med sig ut i det fria. Många projekt begår också misstaget att erbjuda ett färdigt paket, utan att lyssna på vad de olika målgrupperna själva vill ha. Man bryr sig inte om att ta reda på de blivande deltagarnas åsikter och önskemål.

Många svenska projekt har haft svårt att få kontakt med invandrarna. Ofta vänder man sig till SFI-klasser med information, men vanligen lockar en sådan kontakt inte särskilt många deltagare. Det är svårt att nå framgång om man inte har kontakt med målgruppernas egna etniska nätverk. Särskilt problematiskt har det varit att locka män till naturupplevelser. Ett annat problem många upplevt är att i vissa grupper har männen varit negativa till att kvinnorna deltar i naturaktiviteter.¹⁶

En ytterligare erfarenhet är att man ofta missat att informera ordentligt hur det är att komma ut i naturen. Det är inte ovanligt att deltagarna kommer ut i naturen i finkläder med högklackade skor och finaste handväskan. Många har också känt sig osäkra hur man tar sig ut till naturen, för att inte tala om vad som är tillåtet i naturen; vad man får och inte får göra. Många är också rädda för naturen, eftersom det i det gamla hemlandet finns giftiga växter och farliga djur, och i vissa fall också stor risk för att bli överfallen. Många projekt har varit korta

¹⁶ Friberg, A. (2007) *Invandrares möte med den svenska naturen. Examensarbete Miljövetarprogrammet vid Göteborgs universitet.*

och när pengarna är slut, så händer inget mer. Integrationsarbetet har inte blivit en naturlig del av projektägarens vanliga arbete. Ofta saknas utvärderingar av projekten.

Studien visar att en viktig framgångsfaktor är personliga möten där man lyssnar till och för en dialog med de invandrargrupper man vill nå. Man måste samverka och få med sig personer med utländsk bakgrund i de svenska organisationerna. Det är viktigt att göra integration till en naturlig del av det vardagliga arbete, och inte arbeta med enstaka välgörenhetsinsatser.

Många invandrarföreningar upplever att de utnyttjas av svenskarna. De ställer upp ideellt medan de svenskar de får möta har lön, alternativt så har den svenska föreningen fått ekonomiskt stöd för verksamheten. För att lyckas är det viktigt att även invandrarnas organisationer får del av det ekonomiska stödet, samt att de får delta i arbetet och ta ett eget ansvar. Friluftsrådet, som är en del av naturvårdsverket, ger stöd till olika naturprojekt. Fram till och med år 2007 fanns det ingen invandrarorganisation som fått stöd för projekt om naturen som mötesplats för integration. Däremot hade flera svenska organisationer fått det.

I rapporten ges ett antal förslag till framtida åtgärder. Mer behöver satsas på utvärdering av projekt. Det behövs också mer forskning. Viktigt är att satsa på långsiktiga projekt, och inte mångas små korta projekt som inte leder till något hållbart. Mer samverkan och erfarenhetsutbyte landet runt behövs, med konferenser, seminarier och utrymme för diskussion. Det behövs vidare fler människor med invandrarbakgrund som utbildas till naturguider. Men även svenskar behöver utbildning för att förstå hur människor från andra kulturer tänker och känner. En orsak till att invandrarföreningar inte fått bidrag från t.ex. Friluftsrådet, beror på att det är kulturföreningar och inte naturföreningar. Regelsystemet kan behöva ses över.

Naturskyddsföreningen

Naturskyddsföreningen har genomfört olika satsningar på etniska nätverk och mycket är på gång ute i landet. I Värmland är man på väg att satsa på Natursnokar med invandrarfamiljer (barn- och familjeverksamhet). Naturskyddsföreningen arbetar mycket med samverkansprojektet Närnaturguider, och man har haft verksamhet riktade mot svenskar med utländsk bakgrund på tre orter.¹⁷

Under några somrar har Naturskyddsföreningen genomfört projektet Schysst sommar i förorter i Malmö, Stockholm och Uppsala. Tanken var att visa naturupplevelser och ge utrymme för ungas engagemang om hållbar utveckling. Utvärderingen för projektet år 2009 slår fast att en viktig förutsättning för framgång var att man arbetade med unga projektledare som var förankrade i området och som ungdomarna kunde identifiera sig med. Resultatet blev mycket positivt, långt över förväntan. Ungdomarna lockades av naturen, engagerades av miljöfrågorna men fick också ett hopp om att det finns förutsättningar att lyckas även om man kommer från miljonprogrammet och har en utländsk bakgrund.¹⁸

¹⁷ <http://www.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/djur-och-natur/narnaturguider/>

¹⁸ Andersson L.V. & Falk, L. (2009) *Schysst sommar med naturskyddsföreningen. Utvärdering*

Det finns koloniområden där 90 procent av lotterna brukas av personer med utländsk bakgrund. Det finns minst 100 kolonilottsföreningar som inte är medlemmar av Koloniträdgårdsförbundet och de flesta av dessa domineras av ”invandrare”. Förbundet har tappat många medlemmar och på flera håll finns det konflikter mellan de ”svenska” odlare och ”invandrarodlare”.

En orsak till konflikterna är att det i många föreningars stadgar står att det inte är tillåtet att sälja det man odlar. Många koloniodlare med utländsk bakgrund har en annan syn. De vill kunna sälja en del av sin skörd på torghandeln. Intresset av att engagera sig i en förening och lägga ned tid på stadgar och mötesteknik lockar däremot inte så mycket. Kanske det behövs något av en ny kolonirörelse där man inte bara tillåter utan uppmuntrar kombinationen av nöje och sysselsättning genom odling och försäljning.

I Göteborg arbetar interreligiösa rådet, som består av kristna, judar och muslimer, med att ta fram mark för att odla grönsaker på. De ser stadsnära odling som ett sätt att låta människor få möjlighet att själva vara med och påverka sin framtid. Man har hittat betydande arealer som är odlingsbara inne i staden.

Förvisso får inte landsbygdsprogrammets medel användas för staden, men de invandrade svenskar som har kolonilotter är en viktig grupp att få kontakt med. De kan utveckla sin verksamhet till odlande på landsbygden och de har mycket kunskap att dela med sig av till landsbygdens företagare.